

Mitropolitul Irineu Mihălcescu
EBRIS | we have books

ISTORIA RELIGIILOR

Ediție îngrijită de Elena Coman

Editura CARTHEMIA
București, 2025

Introducere	7
I. Începuturile și dezvoltarea istoriei religiilor	7
II. Clasificarea religiilor.....	10
PARTEA I. POLITEISMUL.....	17
Capitolul I. Religiile primitivilor	19
1. Religia primitivilor din Asia	23
2. Religia primitivilor din Africa.....	29
3. Religia primitivilor din America.....	61
4. Religia primitivilor de pe continentul australian.....	85
Capitolul II. Religiile Chinei.....	111
Generalități.....	111
1. Confucianismul	121
2. Taoismul.....	134
3. Budismul	150
4. Religia populară	156
5. Neoconfucianismul	163
Capitolul III. Religiile Japoniei.....	168
Generalități.....	168
1. Șintoismul	171
2. Budismul	176
3. Confucianismul	188
4. Creștinismul	188
Capitolul IV. Religiile Indiei.....	191
Generalități.....	191
1. Religia vedică	197
2. Religia brahmanică	207
3. Budismul	219

4. Jainismul	We know books	237
5. Hinduismul		239
6. Sikhismul		248
7. Brahmo-samajul		249
Capitolul V. Religia iranienilor		254
Capitolul VI. Religia grecilor.....		265
Capitolul VII. Religia romanilor		297
Capitolul VIII. Religia celților		319
Capitolul IX. Religia germanilor		345
Capitolul X. Religia tracilor, a geților și a dacilor		359
Capitolul XI. Religia slavilor.....		367
Capitolul XII. Religia egiptenilor		371
Capitolul XIII. Religia babilonienilor.....		391
Capitolul XIV. Religia fenicienilor și a canaaneenilor		401
PARTEA A II-A. MONOTEISMUL.....		407
Capitolul XV. Religia evreilor		409
Capitolul XVI. Islamismul		445
Capitolul XVII. Creștinismul.....		481
Generalități.....		481
1. Viața Domnului nostru Iisus Hristos.....		482
2. Creștinismul și iudaismul.....		541
3. Creștinismul și păgânismul		552

LBRIIS

We know
books

PARTEA I
POLITEISMUL

RELIGIILE PRIMITIVILOR

În tundrele Siberiei, în centrul și sudul Africii, în pădurile Americii de Nord și de Sud, precum și în gheturile Groenlandei și pe insulele care compun continentul australian au trăit până de curând și trăiesc încă mase de oameni cărora li se spune sălbatici sau primitivi, două calificative care trebuie lămurite.

Primul calificativ a fost întrebuințat îndeosebi până acum câteva decenii, de când a fost înlocuit aproape cu totul de al doilea, din cauza interpretării greșite care i s-a dat adesea. S-a observat că și acesta a fost înțeles uneori tot atât de greșit. De aici necesitatea de a lămurii sensul acestor doi termeni.

În secolul al XVIII-lea, secolul lui Rousseau și al romantismului, „sălbaticii” sau „primitivii” erau mase de oameni lipsiți de orice cultură, care trăiau în mijlocul naturii, ca animalele și alături de ele, și care îi înfățișându-i întru totul și întocmai pe cei dintâi oameni, așa cum au ieșit din mâna Creatorului ori așa cum s-au dezvoltat din animale prin evoluție.

Observațiile făcute de misionari, funcționari coloniali, călători și negustori, precum și studiile speciale de etnografie și de lingvistică au dovedit că sălbaticii sau primitivii de azi nu sunt nicidecum lipsiți de cultură – nici de cea materială, nici de cea spirituală –, cu toate că aceasta variază mult ca grad de la un grup de primitivi la altul și este foarte diferită de cea a popoarelor civilizate. S-au deosebit chiar mai multe straturi în această cultură, ceea ce înseamnă că primitivii au trecut prin diferite stadii de dezvoltare și își au istoria lor proprie, în cea mai mare parte necunoscută astăzi. La cei mai mulți dintre ei, starea culturii din prezent este un regres, o decadentă față de trecut, iar ceea ce a existat altădată a fost fie bunul lor propriu, adică o cultură originală, autohtonă, fie ceva împrumutat de la popoare de mai înainte cu care au venit în contact sau care i-au stăpânit.

Astfel, atunci când au fost descoperiți, tasmanienii trăiau încă în epoca de piatră, pe când toți ceilalți primitivi se aflau în epoca bronzului și a fierului. Diferite săpături făcute în delta Zambezului au scos la iveală vase de pământ foarte fin lucrate și unelte din metal, iar în diferite părți ale continentului australian au fost găsite cuptoare de topit metalele, ceea ce îl face pe marele explorator englez David Livingstone să scrie: „În vremea când strămoșii noștri se serveau încă de arme de piatră, africanii par a fi stat pe o treaptă de dezvoltare mult mai înaltă.”¹⁰

De asemenea, Stanley povestește, în descrierea călătoriilor sale, că tribul de canibali Vavința, de lângă lacul Victoria Nyanza, cunoștea arta lucrării fierului și a aramei ca moștenire din străbuni.¹¹

Polinezienii au fost purtătorii culturii Extremului Orient asiatic și au influențat populațiile din toată Australia și din sudul Africii. Negrii din nordul Africii au venit în contact cu civilizația egipteană și greco-romană și mai târziu cu cea arabă. În America de Nord s-au produs chiar invazii din Asia, iar incașii și aztecii aborigeni au exercitat o puternică influență asupra primitivilor din întreaga Americă.

În sălbatici sau primitivi nu avem așadar nici pe omul primitiv, nici tipul lui nefalsificat, autentic, ci avem ori ființe omenești rămase pe o treaptă de dezvoltare inferioară, ori resturi ale unor popoare care au avut cândva o cultură mai înaintată.

Tot ceea ce este legat de viața lor sufletească trebuie deci privit nu ca o simplă și pură superstiție, cum vor evoluționiștii, ca John Lubbock, Mac Lenin, Lippert, Bastian ș.a., nici ca un modest, dar substanțial germene, în care sunt cuprinse, în stare rudimentară, toate manifestările sufletești și institutele sociale, politice și religioase, cum susțin Émile Durkheim și, împreună cu el, școala sociologică (vezi lucrarea sa „Les formes élémentaires de la vie religieuse – Le système totémique en Australie”).

¹⁰ J.H.A. Ebrard, „Apologetik: Wissenschaftliche Rechtfertigung des Christenthums”, vol. II, p. 347.

¹¹ *Ibidem*, p. 360, nota 3.

Este meritul folcloriștilor de a fi atras atenția că superstițiile sunt în fond religie, că diferite obiceiuri și practici reprezintă un cult demult dispărut și că ele sunt, pentru cei care le practică, o necesitate sufletească, prin care ne putem da seama cum s-au dezvoltat și unele, și altele la oamenii de pe cele mai de jos trepte de civilizație. Cu ajutorul studiilor folcloristice s-a reușit să se descopere în multe cazuri pătura primordială de credințe și datini a oricărei culturi. Această metodă, inaugurată de frații Grimm, la începutul secolului trecut¹² în Germania, continuată de Adalbert Kuhn și de Wilhelm Schwartz, cu aplicare la poporul german, și dezvoltată de Wilhelm Mannhardt la mai toate popoarele Europei, a fost aplicată la primitivi de englezii Andrew Lang și I.G. Frazer și a dat rezultate strălucite.

Studiile etnografice cuprinzătoare ale lui Theodor Waitz, la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului trecut, continuate și aprofundate de școala antropologică engleză din Oxford, în frunte cu E.B. Tylor, au contribuit de asemenea în mare măsură la cunoașterea primitivilor, deși s-a ajuns la concluzii greșite.

Nu puțin au contribuit la aceasta și misionarii care au trăit vreme îndelungată în mijlocul primitivilor și i-au studiat *à vif*. De exemplu, Pater W. Schmidt, din Viena, și Alexandre Le Roy, episcop francez, care au stat câteva decenii printre primitivii din centrul și sudul Africii și au publicat după aceea interesante lucrări despre ei, precum și englezii Spencer și Gillen și germanul Carl Strehlow în Australia.

Mulțumită acestor studii și lucrări se cunosc întrucâtva viața sufletească și religia primitivilor. Întrucâtva, nu într-un tot, pentru că psihologia lor este foarte diferită de a noastră. Mai întâi, primitivii sunt foarte neîncrezători în europeni în genere; ei le atribuie acestora o mare putere magică, temându-se că vin la ei ca să îi exploateze și să îi domine. Apoi, primitivii sunt din fire sfoși și puțin comunicativi, mai ales în ceea ce privește domeniul religiei. De aceea, ei răspund la întrebările care li se pun de către

¹² Secolul al XIX-lea, (n. red.)

europeni fie cum le trece prin minte în acel moment, fie cum cred că îi va plăcea mai mult celui ce-i întreabă. Limbile pe care ei le vorbesc sunt primitive și greu de învățat temeinic de către reprezentanții popoarelor culte care se duc la ei, iar felul lor de a judeca, logica lor, este cu totul alta decât a noastră.¹³

Aceste dificultăți care stau în calea cunoașterii sufletului primitivilor i-au determinat pe mulți cercetători să susțină că aceștia nu aveau nicio religie. Astfel, nu a existat grup etnic de primitivi despre care să nu se afirme că nu ar fi avut religie. De exemplu, Livingstone a afirmat aceasta despre beciuanii din sudul Africii, Samuel Boker, Dalton și Lichtenstein despre diferite populații din Africa și America, Darwin despre indigenii din sudul Americii de Sud, Lubbock despre californieni, polinezieni, hotenotoți, eschimoși etc., iar cunoscutul antropolog Brow s-a crezut îndreptățit să scrie: „E pentru mine mai presus de orice îndoială că printre rasele inferioare sunt popoare care nu au niciun cult, nicio dogmă, nicio idee metafizică, nicio credință colectivă și prin urmare nicio religie.” Explicația o oferă profundul cunoscător al primitivilor Leo Frobenius: „Când un învățat se duce într-o țară străină, între oameni pe care nu-i înțelege, într-o lume care nu-i a sa, e firesc să nu găsească ceea ce caută, ceea ce el gândește. Și dacă concepțiile acelora sunt îmbrăcate numai în alte culori, îi va fi greu să-și recunoască ideile sale sub acea mască. De aceea, mulți învățați și călători au decretat: «Acești oameni nu au religie.»”

Prin urmare, nu este de mirare că ceea ce afirmă un cercetător despre religia primitivilor este contrazis de altul. Totuși, dacă ținem seama că ceea ce îi deosebește pe cercetători între ei nu sunt faptele în sine, cât interpretarea, părerile asupra acestor fapte, vom păși cu o oarecare încredere către studiul religiei primitivilor și îl vom întreprinde cu convingerea că nu va fi o vânăre de fantome, ci cercetarea unor fapte concrete și pozitive.

¹³ Lucien Lévy-Brühl, „Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures” și „La mentalité primitive”.

LBDIS | 1 We know

RELIGIILE PRIMITIVILOR DIN ASIA

În nordul și nord-vestul Asiei locuiesc și astăzi numeroase mase de oameni ce duc o viață nomadă. Unele dintre acestea au ajuns cândva la un oarecare grad de cultură și au avut un rol în istorie, din care însă au decăzut și au rămas pe o foarte înapoiată treaptă de dezvoltare, nedeosebindu-se cu nimic de cei care nu s-au ridicat niciodată din starea de primitivitate.

Toate aceste mase aparțin familiei *popoarelor turanice* și se împart în două ramuri: *ugro-tătaro-finii* și *mongolii*.

Din ramura ugro-tătaro-finică fac parte: tătarii nomazi sau kirghizii, care locuiesc în stepele kirghize din estul și nordul Turkestanului, tătarii ruși (din Crimeea, Cazan, Obi), baschirii, iacuuții, teleuții, calmucii, samoezii din nordul Siberiei (împărțiți într-o mulțime de triburi), precum și turcii, bulgarii, ungurii, finii, estonii, livonii din Europa, azi popoare civilizate (în afară de laponi), precum și hunii și avarii, care au năvălit în Europa în secolele al IV-lea și al V-lea.

Din ramura mongolică fac parte: mongolii propriu-ziși, care trăiesc între deșertul Gobi și Manciuria, buriții și calchii, din jurul lacului Baical, și calmuchii, care trăiesc între Urali și Volga. După mulți etnografi, tot din această ramură fac parte și chinezii; manciurienii sunt de origine mongolică, dar amestecați cu tătarii, iar tungușii sunt de origine tătarică, dar amestecați cu mongolii.

Din prima grupă ne vom ocupa de religia tătarilor, iar din a doua grupă, de cea a mongolilor, lăsând la o parte acele neamuri care au atins un grad mai mare de civilizație, dintre care unele au ajuns mahomedane, iar altele creștine.

1. Tătarii

Tătarii au – ca toate neamurile ugrofinice – culoarea pielii albă, părul blond bătând în roșu, ochii albaștri-verzui, statura mijlocie, craniul brahicefal. Ei locuiesc în corturi de pâslă, iar